

2. Большой психологический словарь / [Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко.] – СПб. : Прайм-Еврознак, 2004. – С. 176-177.
3. Бондар В. І. Дидактика / В.І. Бондар. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
4. Журавська Л.М. Соціально-психологічний тренінг: розвиток якостей особистості працівників сфери туризму / Л. М. Журавська. [Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 312 с.
5. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А.В.Карпов // Психологический Журнал. 2003. – Т.24, – №5.– С. 45 -57.
6. Кривошеев В.А. Рефлексия в деятельности начинающих учителей: автореф. дис. на получение науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / В.А. Кривошеев. - Минск, 1991.– 24 с.
7. Ладенко И.С. Рефлексивное развитие познавательного-творческой активности / И.С. Ладенко, С.Ю. Степанов. АН СССР, Новосибирск, 1990. – 52с.
8. Программа рефлексивного развития педагогического мастерства: рефлексивные процессы и творчество. Методические рекомендации союзной конфер. 3-5 апреля 1990 г., Новосибирск, с. 48 - 55.
9. Психология: словарь / [Под общ. ред. В Петровского, М. Ярошевского.] – 2 изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. - 494 с.
10. Савицька О.В. Проблеми сучасної психології // Зб. наук. праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України, - Вип. 9, 2010 р., - С. 420 - 428.
11. Щедровицкий Г.П. Рефлексия и ее проблемы / Щедровицкий Г.П. // Рефлексивные процессы и управление. - М.: Изд-во института психологии РАН.-с. 131-143.

Борисенко Л.Л. Створення освітньо-рефлексивного середовища як умова формування науково-дослідницької компетентності майбутніх економістів

Анотація. У статті проаналізовано та експериментально підтверджено ефективність форм, методів організації освітньо-рефлексивного середовища у ВНЗ, що сприяють формуванню науково-дослідницької компетентності майбутніх економістів. **Ключові слова:** освітньо-рефлексивне середовище, науково-дослідницька компетентність, методика проблемно-рефлексивного діалогу.

Борисенко Л. Л. Создание образовательно-рефлексивной среды как условия формирования научно-исследовательской компетентности будущих экономистов.

Аннотация. В статье проанализированы и экспериментально подтверждены эффективность форм, методов организации образовательно-рефлексивной среды в ВУЗе, которые способствуют формированию научно-исследовательской компетентности будущих экономистов. **Ключевые слова:** образовательно-рефлексивная среда, научно-исследовательская компетентность, методика проблемно-рефлексивного диалога.

Borisenko Larisa. Creation of educationally-reflection environment as terms of forming of scientifically-research competence of future economists.

Annotation. In the article it is analysed and efficiency of forms, methods of organization of educationally-reflection environment in INSTITUTES of higher is experimentally confirmed. This forms and methods assist forming of scientifically-research competence of future economists. **Key-words:** educationally-reflection environment, scientifically-research competence, methods of problem-reflection dialog.

БРОДОВА О. В.,
Кіровоградська льотна академія НАУ,
м. Кіровоград

УДК 159.9.07

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ

В наш час системний підхід займає одне з перших місць в науковому пізнанні. Передумовою його проникнення до науки передусім є перехід до нового типу наукових задач: в ряді наукових галузей центральне місце почали займати проблеми організації та функціонування складних об'єктів – пізнання починає оперувати системами. Ще однією передумовою популярності системного підходу в науці є бурхливий ріст кількості інформації – «інформаційний вибух».

Визначенню поняття «система» та даній проблематиці присвячено багато наукових праць філософів, педагогів, психологів, біологів, кібернетиків та фахівців інших наукових напрямів. В педагогічному контексті системний підхід вивчали та використовували такі вчені, як Ю. К. Бабанський, Т. А. Ільїна, В. В. Краєвський, І. Я. Лернер та ін. [2, 6, 7, 12].

Серед авіаційних психологів поняття «система» у контексті професійної підготовки льотного складу розглядали такі вчені, як Р. М. Макаров, К. К. Платонов, Б. М. Гольдштейн, Д. В. Гандер, В. Т. Юсов, Н. Г. Горбач та ін. [4, 9, 10].

Головний сенс системного підходу є в тому, що будь-який об'єкт розглядається як сукупність взаємозв'язаних елементів, що має вихід (ціль), вхід (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок [3].

Вчені надали велику кількість визначень поняттю «система», наприклад, В. С. Пекельна вважає, що система – це єдність мети, змісту, принципів, функцій, форм, методів і засобів управління, що сприяють

вивченню та пізнанню об'єкта школи і його удосконалення. Н. В. Кузьміна відмічає, що система – це взаємопов'язана сукупність структурних і функціональних компонентів, що підпорядкована певним цілям [8]. Е. Г. Юдін визначає системний підхід як напрям методології спеціально-наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить дослідження об'єктів як систем. [13].

Але найбільш доцільно для нашого дослідження використовувати визначення «системи», яке надав академік П. К. Анохін, за яким система – це комплекс винахідливо залучених компонентів, в яких взаємовідношення набувають характеру взаємодії компонентів на здобуття корисного результату [1].

До поняття «система» та «системний підхід» авіаційні психологи звернули увагу під час бурхливого розвитку авіаційної психології та педагогіки у 70-ті роки минулого століття. Системний підхід дозволив виявити різноманіття зв'язків усередині системи для практичної реалізації їх у процесі підготовки й виконання польотів.

Однією з найважливіших проблем цього періоду, зведеної в ранг проблеми державної важливості, стало забезпечення безпеки польотів. Значний внесок у цю справу вніс В. Т. Юсов. Він уперше у військово-авіаційній психології розробив психологічну теорію безпеки польотів.

В той же час відбувається визначення поняття «людського чинник» в контексті причин аварійності в авіації, що дозволяє розкрити глибокі причини авіаційних випадків та намітити більш ефективні заходи профілактики льотних подій, одною з причин яких є порушення комунікативної взаємодії між членами екіпажу та між екіпажем і диспетчером.

Вітчизняні вчені С. Г. Геллерштейн [5], В. О. Пономаренко [11], Р. М. Макаров [8] та інші сформулювали сутність даних факторів, розуміючи під «особистісними» факторами індивідуальні особливості людини, а під «людськими» загальнолюдські психічні й психофізіологічні (об'єктивні) закономірності.

Д. В. Гандером була розроблена система спеціальної психологічної підготовки курсантів [4]. Дана система пронизувала теоретичне й льотне навчання курсантів і була спрямована на формування мотиваційної й орієнтовної основи діяльності, емоційно-вольової стійкості та визначення готовності до професійного навчання. Система психологічної підготовки включала спеціальні навчальні заняття, вправи на тренажерах, психологічні тренування, тренування в польоті.

Найбільш висвітлив дану проблему Р. М. Макаров [9]. За його визначенням система професійної підготовки операторів складних систем управління – це сукупність спеціально долучених ефективних засобів підготовки, інтегративна дія яких в ході їх функціонування направлена на формування єдиного концентрованого результату: надійності людини-оператора в звичайному та екстремальному режимі діяльності.

Система професійної підготовки льотного складу належить до числа складних детермінованих систем. Вона складається з множини складових елементів, у ролі яких виступають як засоби підготовки, так і їх субутворення – окремі дисципліни. При чому кожен з елементів системи в даному випадку являє собою підсистему [9].

По відношенню до системи професійної підготовки кожен елемент є підсистемою, а до своєї внутрішньої будови елемент буде являти систему. В якості елементів професійної підготовки виступають підсистеми: теоретичної, тренажерної, фізичної та безпосередньої льотної підготовок. Вказані підсистеми мають свою складну структуру та арсенал специфічних засобів інформаційного впливу (Рис. 1).

Елементи долучаються до системи за однією єдиною ознакою: якими ступенями він може сприяти отриманню результату системи.

Фіксація елементів у системі професійної підготовки повинна обумовлюватися конкретними інтегративними зв'язками. Причому результат системи не може бути отриманий простою сумою результатів дій різних видів підготовки. Результат системи може бути отриманий тільки в ході взаємодії видів підготовки. Інакше кажучи професійна надійність пілота не може бути сформована ні одним із видів професійної підготовки або їх сумою. Для отримання запрограмованого результату необхідно так розташувати елементи системи, щоб вони почали взаємодіяти. Так як один з важливіших принципів системи є неможливість її елементів існувати поза системою та руйнування системи при випадінні одного з елементів.

- Р – результат;
1– теоретична підготовка;
2– тренажерна підготовка;
3– фізична підготовка;
4– льотна підготовка;
– психолого-педагогічна підготовки;
– психофізіологічної підготовки.

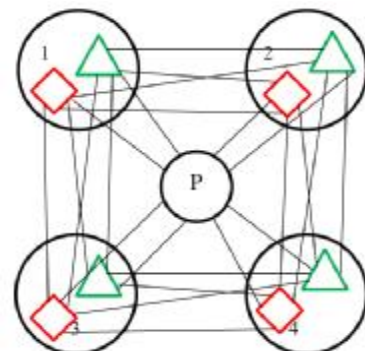

Рис. 1. Система професійної підготовки льотного складу

В свою чергу вказані підсистеми мають власну структуру, до кожної належить професійна психолого-педагогічна та психофізіологічна підготовки.

Нас цікавить професійна психолого-педагогічна підготовки. Адже формування комунікативних умінь

майбутніх пілотів, на наш погляд, здійснюється переважно в межах цієї системи.

Професійна психолого-педагогічна підготовка являє собою комплексний педагогічний процес, який націлений на формування у пілота певних якостей, які умовно можна класифікувати на два рівні: психолого-педагогічний та соціально-психологічний (Таблиця 1).

Таблиця 1

Професійна психолого-педагогічна підготовка майбутніх пілотів	
Психолого-педагогічний рівень	Соціально-психологічний рівень
<ul style="list-style-type: none"> • мислення - аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація • пам'ять - оперативна, короткотривала, довготривала, сенсорна • сприйняття - сенсорне, сприйняття часу і простору, спостереження • увага - об'єм, стійкість, концентрація, розподіл, переключення • управління власними емоціями • професійні знання, уміння, навички 	<ul style="list-style-type: none"> • морально-вольові якості • комунікативні якості - уміння розуміти поведінку - уміння висловлюватися - уміння слухати - уміння гнучко мислити - організаційні уміння - уміння керувати власною поведінкою - уміння вирішувати конфліктні ситуації моральні установки

Як ми бачимо з таблиці 1, до психолого-педагогічного рівня входять такі якості особистості як мислення, пам'ять, сприйняття, увага, управління власними емоціями та професійні знання, уміння, навички пілота. Всі якості є дуже важливими для професійної діяльності пілота, адже від рівня розвитку властивостей мислення, пам'яті, сприйняття, уваги залежить безпека польотів. Наприклад, увага у пілота повинна характеризуватися великим об'ємом та високою стійкістю. Так як пілот під час польоту отримує велику кількість інформації, виконує багато дій, його увага повинна бути спрямованою та зосередженою на протязі всього польоту.

Соціально-психологічний рівень включає морально-вольові, комунікативні якості та моральні установки. Нас саме цікавлять комунікативні якості. До комунікативних якостей належать наступні комунікативні уміння майбутніх пілотів: уміння розуміти поведінку, уміння висловлюватися, уміння слухати, уміння гнучко мислити, організаційні уміння, уміння керувати власною поведінкою та уміння вирішувати конфліктні ситуації. Як ми зауважили вище, комунікативна взаємодія серед членів екіпажу є важливим моментом в безпеці польотів, тому комунікативні уміння є невід'ємною якістю майбутнього пілота.

Професійна психолого-педагогічна підготовка майбутніх пілотів здійснюється під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін професійного спрямування.

Так, ми можемо визначити місце комунікативних умінь майбутніх пілотів в системі професійної підготовки льотного складу (Рис. 3.).

- 1 – система професійної підготовки льотного складу;
- 2 – теоретична підготовка;
- 3 – психолого-педагогічні дисципліни;
- 4 – професійна психолого-педагогічна підготовка;
- 5 – комунікативні уміння майбутніх пілотів

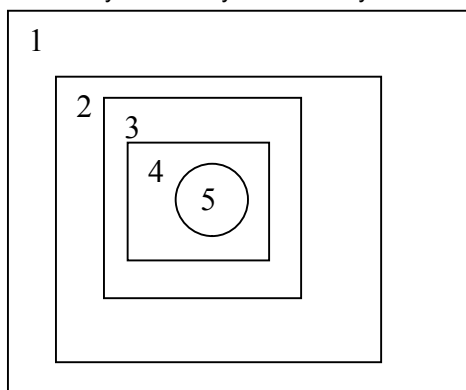

Рис. 3. Місце комунікативних умінь майбутніх пілотів в системі професійної підготовки льотного складу

Отже комунікативні уміння майбутніх пілотів, як ми довели, є складовою системи професійної підготовки льотного складу.

Враховуючи принципи системного підходу, формування комунікативних умінь майбутніх пілотів в свою

чергу є також системою і має утворювати свої елементи.

Проблема формування комунікативних умінь майбутніх пілотів не вивчалася глибоко і поняття комунікативних умінь майбутніх пілотів не було сформульовано, ми, враховуючи викладені вище теоретичні положення, визначили це поняття.

Система формування комунікативних умінь майбутніх пілотів - це сукупність спеціально долучених ефективних форм та засобів навчання, інтегративна дія яких під час їх функціонування націлена на формування єдиного концентрованого результату: професійної надійності майбутнього пілота в звичайному та екстремальному режимі діяльності.

Таким чином, організація педагогічного процесу професійної підготовки з позиції системного підходу являє таку сукупність засобів, за допомогою якої актуалізуються її функції з метою максимального використання зв'язків, взаємозв'язків та відношень з іншими підсистемами для отримання інтегрованого результату в потрібний час. Такою підсистемою є процес формування комунікативних умінь майбутніх пілотів, який є досить складним та потребує глибокого вивчення.

Література

1. Анохін П. К. Общие принципы теории функциональной системы. / П. К. Анохін – М.: Наука, 1972. – 112 с.
2. Бабанский Ю. К. Система оптимизации процесса обучения. / Ю. К. Бабанский— М., 1977.
3. Блауберг И. В. Проблемы методологии системных исследований / И.В. Блауберг, В.Н.Садовский, Э. Г. Юдин. – М.: Мысль, 1970. – 327 с.
4. Гандер Д.В. Профессиональная психопедагогика. / Д.В.Гандер– М.: «Воентехиздат», 2007.
5. Геллерштейн С. Г. Очерки психологии в применении к авиации. Труды военного факультета / С. Г. Геллерштейн – ЦИУВ, 1946.
6. Ильина Т. А. Педагогика. Учебное пособие для студентов пед. институтов / Т. А. Ильина – М., «Просвещение», 1968. - 572 с.
7. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения: методологический анализ / В.В.Краевский. – М.: Педагогика, 1977. – 264 с.
8. Ильина Т. А. Методы системного педагогического исследования./ Т. А. Ильина - Л., 1980;
9. Макаров Р. Н. Основы формирования профессиональной надежности летного состава гражданской авиации: Уч-е пособ./ Р. Н.Макаров – М.: Воздушный транспорт, 1990. – 384с.
10. Платонов К. К., Гольдштейн Б. М. Основы авиационной психологи. / К. К. Платонов, Б.М.Гольдштейн – М.: Транспорт, 1987. – 222 с.
11. Пономаренко В. А. Авиация. Человек. Дух./ В.А.Пономаренко – М.: ИП РАН, Универсум,1998. – 319 с. В. А.
12. Теоретические основы содержания общего среднего образования / [Под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера.]– М.: Педагогика, 1983. – 352 с.
13. Юдин Э.Г. Методология науки: Системность. Деятельность./ Э.Г Юдин – М, 1997.

Бродова О.В. Системний підхід до визначення змісту формування комунікативних умінь у майбутніх пілотів

Анотація. У статті розглядається необхідність використання системного підходу до визначення змісту формування комунікативних умінь у майбутніх пілотів. Автором були проаналізовані наробітки вчених, які вивчали поняття «система», «системний підхід» взагалі та у контексті педагогіки. Автором надане власне визначення такому поняттю як «система формування комунікативних умінь майбутніх пілотів», яке є необхідним для подальшого вивчення проблеми формування комунікативних умінь майбутніх пілотів. **Ключові слова:** система, підсистема, системний підхід, система підготовки, професійна підготовка.

Бродова О.В. Системный подход к определению содержания формирования коммуникационных умений у будущих пилотов

Аннотация. В статье рассматривается необходимость использования системного подхода к определению содержания формирования коммуникативных умений у будущих пилотов. Автором были проанализированы работы ученых, которые изучали понятие «система», «системный подход» в общем, и в контексте педагогики. Автором дано собственное определение такому понятию как «система формирования коммуникативных умений будущих пилотов», которое является необходимым для дальнейшего изучения проблемы формирования коммуникативных умений будущих пилотов. **Ключевые слова:** система, подсистема, системный подход, система подготовки, профессиональная подготовка.

Brodova O., Systematic approach to defining the content of forming communicative skills of the future pilots

Annotation. This article is devoted to the necessity of the system approach usage to define the content of forming future pilots' communicative skills. By the author were analyzed the works of the scientists which were studying the notion «system», «system approach» in general and in the context of pedagogy. The author gave it own definition to such notion as «system of forming future pilots' communicative skills», which is necessary for the future study of the problem of forming the future pilots' communicative skills. **Key words:** system, subsystem, system approach, preparation system, professional preparation.